

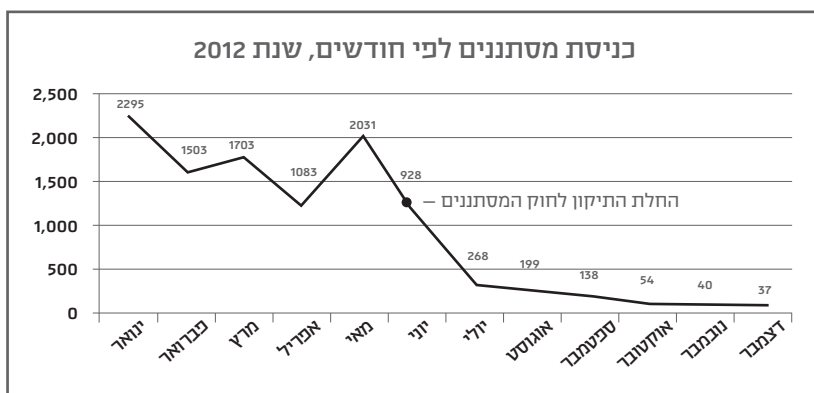
המספרים

כמה מסתננים יש בישראל?

למרות הצלחות העבר בבלימת הסתננות, ישראל ניצבת בפני אתגר מחודש, הפעם מגבולה המזרחי. כדי לבלום את הצונאמי בעוד מועד, עליה להפוך את ההסתננות ללא משתלמת. גדר חכמה לא תושיע אותנו | יונתן יעקובוביץ

השימוש הראשוני במונח "מסתננים" נעשה בתחילת שנות החמישים לתיאור מחבלי הפדאיון שחדרו לשטח ישראל משטחי עזה ויו"ש שהיו באותה תקופה בשליטת מצרים וירדן. ההסתננות לצורכי עבודה החלה במחצית השנייה של שנות התשעים, כאשר המסתננים הראשונים היו מהגרי עבודה ממדינות כמו אוקראינה, רוסיה, טורקיה וסין. עד לשנת 2006 מדובר היה בטפטוף בלבד: כאלפיים בני אדם בלבד לאורך עשרות שנים. ואולם בשנה זו חל זינוק במספר המסתננים והוא הגיע לכמעט 600 בני אדם, רובם מסודן¹; זאת בעקבות פסיקה של בג"ץ שביטלה למעשה את המדיניות שמכוחה הוחזקו עד אז מסתננים ממדינה זו במתקן מעצר. כך החל כדור שלג שהביא לכך שבשנת 2007 מספר המסתננים זינק ל-5,487 ובשנת 2011 כבר נכנסו לא פחות מ-16,851 מסתננים, בעיקר מסודן ומאדיתריאה.²

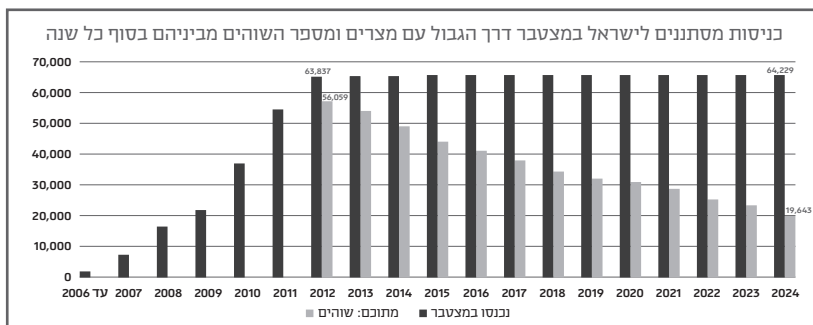
במחצית הראשונה של שנת 2012 לבדה נכנסו כ-10,000 מסתננים, ואולם לקראת אמצע השנה נעצר הזרם כמעט לחלוטין. רבים נוטים לחשוב כי הייתה זו הגדר שנבנתה בגבול מצרים, בהשקעת ענק, שהביאה לעצירתו. אך אף כי לגדר יכלה להיות תרומה לכך, היא לא הייתה הגורם המרכזי.³

כפי שניתן לראות בגרף של רשות האוכלוסין וההגירה ממרץ 2013, מספר המסתננים צנח דרמטית מייד אחרי שזו הפעילה את תיקון 3 לחוק למניעת הסתננות בחודש יוני 2012. החוק קבע כי יש להחזיק מסתננים במתקן שהייה לתקופה של עד שלוש שנים. במאי מספר המסתננים עמד על 2,031 בחודש אחד. ביוני, החודש שבמהלכו החלו לאכוף את החוק, המספר כבר צנח ב־55 אחוזים, וביוני המספר כבר עמד על 268 בלבד. חשוב לציין כי באותם חודשים עדיין נותרו עשרות רבות של קילומטרים בגבול מצרים שלא סיימו לבנות בהם את הגדר, כולל בגזרת ההסתננות המרכזית באזור הר חריף. את החלק המרכזי סיימו לבנות רק בדצמבר 2012.⁴ את המקטע הקשה ליד אילת, שבתקופות מסוימות אף שימש כגזרת ההסתננות המרכזית, סיימו בכלל לבנות רק שנה לאחר מכן, בדצמבר 2013.⁵

בהתאם לנתונים ולפי עדויות המהגרים עצמם, הייתה זו הידיעה כי מי שיצליח לעבור את דרך החתחתים לישראל צפוי לשיבה במתקן שהייה לתקופה של שלוש שנים, ללא יכולת לעבוד, שגרמה לרבים מהמסתננים לוותר. יתרה מכך, שינוי מערך תמריצים הביא לא רק לעצירת זרם ההסתננות, אלא גם ליציאה לא מבוטלת של מסתננים שכבר שהו בישראל. עקב חששם משהייה ממושכת במתקן חולות שהחל לפעול בסוף שנת 2013, חל זינוק במספר המסתננים מאפריקה שהחליטו לעזוב את ישראל. בעוד שבשנת 2013 יצאו 2,612 מסתננים,⁶ בשנת 2014 יצאו כבר לא פחות מ־6,414 מסתננים בשנה אחת, מספר חסר תקדים בקנה מידה בינלאומי, רובם המוחלט מאריתריאה וסודן.⁷

בהמשך קודמו צעדים נוספים בשיטת המקל והגזר שיצרו תמריץ לצאת מישראל. מצד אחד המדינה נתנה את מענק העזיבה הגדול בעולם המערבי בדמות 3,500 דולר לכל מסתנן שעזב את ישראל. מצד שני היא קידמה את החוק למניעת הסתננות בגלגול השלישי, לאחר שהגרסאות הקודמות נפסלו על ידי בג"ץ, כמו גם את "חוק הפיקדון" שיוזמו במרכז למדיניות הגירה ישראלית, ואשר חייב מעסיקי מסתננים להפקיד אחוז משכרם בחשבון בנק שהמועסק יוכל לפדות רק כאשר יצא מישראל (גם שני חוקים אלו בוטלו באופן מלא או חלקי על ידי בג"ץ. בסך הכול בוטלו ארבעה חוקים בתחום: החוק למניעת הסתננות בשלושה סבבים וחוק הפיקדון).

צעדים אלו הביאו להישגים לא מבוטלים. יותר ממחצית מקרב כ־64,000 המסתננים שנכנסו לישראל לאורך השנים עזבו אותה באופן עצמאי. מתוכם, יותר מ־10,000 מסתננים אריתריאים וסודנים חזרו ישירות לארצם, למרות "הסכנה" שלכאורה נשקפה לחייהם לטענת ארגוני סיוע למסתננים. כפי שניתן ללמוד מהגרף של רשות האוכלוסין, כיום שוהים בישראל קצת פחות מ־20,000 מסתננים.⁸

יש לציין כי מדובר במספר מטעה במידה מסוימת, כיוון שהוא איננו כולל בין 5,000 ל־6,000 מסתננים שקיבלו מעמד בישראל, רובם מכוח פסקי דין בג"ץ או מפאת החשש של המדינה מפני פסקי דין כאלו. ואף זאת, המספר איננו כולל ילדים שנולדו בישראל. מספרם המדויק של אלה איננו ידוע, אך הוא נע בין 8,000 ל־10,000. בעשור האחרון, אחד מכל עשרה ילדים שנולדו בעיר העברית הראשונה, תל־אביב, היו ילדי זרים, רובם ילדי מסתננים מאריתריאה וסודן.⁹

למרות הצמצום הניכר במספר המסתננים, עדיין מדובר באוכלוסייה המונה עשרות אלפי מהגרים לא חוקיים שמאתגרת את חייהם של תושבים רבים בשכונות קשות יום בדרום תל־אביב, פתח־תקווה, נתניה ועוד. האריתריאים בארץ מנהלים כאן את גרסתם למלחמת האזרחים בארצם, עם מאות פצועים ולא מעט הרוגים ברחובות תל־אביב.¹⁰ על פי מחקר שביצע המרכז למדיניות הגירה ישראלית, על סמך נתוני המשטרה, שיעור השתתפותם של המסתננים בפשיעה כללית בעבירות חמורות כמו שוד, אונס ותקיפה גבוה במאות אחוזים, ובמקצים מסוימים גם אלפים, משיעורם באוכלוסייה.¹¹

נוסף על כך ובדיוק כפי שהתרחשו לפני שנים,¹² אנו עדים למגמה הולכת וגוברת של הסתננות מחודשת, הפעם מגבול ירדן. בדו"ח שפרסם המרכז למדיניות הגירה ישראלית במרץ 2021 דיווחנו כי על פי נתוני צה"ל, מספר תקריות ההסתננות בגבול ירדן זינק פי עשרה בתוך זמן קצר. בשנת 2017 תועדו 10 אירועים כאלה, בשנת 2018 כ־13, ואילו בשנת 2019 – כ־120 אירועים. אומנם, חלק גדול מהאירועים סוכלו, אך בכל אירוע שלא סוכל השתתפו כמה מסתננים, ורבים מהאירועים כלל לא זוהו.¹³ לצערנו, דבר לא נעשה, והערכת גורמי הביטחון היא כי המספר נסק ובשנת 2024 הסתננו דרך גבול ירדן יותר מ־4,000 איש.¹⁴

בעוד מספר המסתננים נתון להערכה בלבד, יש לנו נתונים מאומתים על הרחבה דרמטית של מדינות המוצא. אם עד לשנת 2022 דובר אך ורק על מסתננים מטורקיה ומירדן, מאז נתפסו נוסף להם גם מסתננים מסין, מולדובה, מצרים, גאורגיה, סרי לנקה, קזחסטן, קולומביה, אורוגוואי, אתיופיה וגאנה. אך יותר מכול צריכה להטריד את מקבלי ההחלטות העובדה שגם מסתננים מאריתריאה, ובעיקר מסודן, כולל משפחות שלמות עם ילדים, חזרו להסתנן לישראל, לאחר שנים רבות שנמנעו מלעשות זאת.

נראה כי הסיבה המרכזית לכך, כפי שעולה גם מעדויות שלהם, היא שמדינת ישראל חזרה להיות יעד אטרקטיבי להגירת עבודה, לאחר שרוב החוקים שנועדו להרתיע מפני הסתננות לישראל ולצמצם את התמריץ להישאר בה בוטלו על ידי בג"ץ או

נזנחו על ידי המדינה עצמה. מתקן חולות על ההשקעה האדירה שהושקעה בו הולך ומחליד, ואפילו חוק הפיקדון שִׁזְמָנו בוטל ברובו. חמור עוד יותר, בשנים האחרונות רוב המסתננים הסודנים השוהים בישראל קיבלו תושבות ארעית עם זכויות סוציאליות דומות לאלו של אזרחים, מכוח פסיקה או החלטות של בג"ץ.¹⁵

התחדשות ההסתננות ממחישה את טענתנו המרכזית: אין שום דוגמה מוצלחת של גדר גבול בעולם שהצליחה לבלום הסתננות. נכון כי הגבול הארוך בישראל, גבול ירדן, פרוץ לחלוטין, אך גם אם לתוכנית הממשלה לבנות גדר בגבול המזרחי תהיה תועלת מסוימת למניעת הברחות ופעילות חבלנית, וגם אם זו תקשה על הגירה, אפשר להניח ברמה כמעט מוחלטת של ודאות שככל שההסתננות תמשיך להיות משתלמת, המסתננים פשוט יעקפו גם אותה – הפעם דרך הים, כפי שעושים רוב המסתננים בעולם.

בהעדר חסמים נורמטיביים כאלו, ישראל ניצבת בפני צונאמי של הסתננות שיבטל את ההישגים שהוגשו בצמצום היקף אוכלוסיית המסתננים השוהה בישראל, בעלות עתק. לכן, על המדינה להקים מחדש מתקן שהייה למסתננים, לחוקק מחדש את החוק למניעת הסתננות ואת חוק הפיקדון, ליצור מחדש נתיבי יציאה למדינות שלישיות בטוחות באפריקה, ואף לשקול במקרים המתאימים להעמיד מסתננים לדין פלילי כדי להשיב את ההרתעה, לפני שיהיה מאוחר מדי.

יונתן יעקובוביץ הוא עורך דין המתמחה במשפט מנהלי, מייסד ומנהל הפעילות במרכז למדיניות הגירה ישראלית, ולשעבר יועץ מיוחד לענייני הגירה לשרת הפנים ולרשות האוכלוסין וההגירה.

- 1 אורי טל, "מסתננים ומבקשי מקלט מסודן בישראל: מוגש לוועדת הפנים והגנת הסביבה", מרכז המידע והמחקר של הכנסת, ג' בתמוז תשס"ז. זמין באתר הכנסת.
- 2 רשות האוכלוסין וההגירה, "נתוני זרים בישראל", ינואר 2012, זמין באתר הממשלה.
- 3 "פעילות רשות האוכלוסין וההגירה, מצגת לקראת ישיבת ממשלה, 3 במרץ 2013. זמין במרשתת.
- 4 אמיר בוחבוט, "פרסום ראשון: הושלמה בניית הגדר בגבול עם מצרים", **וואלה חדשות**, 31.12.2012.
- 5 אתר חדשות ערוץ 2, "לאחר 3 וחצי שנים: הושלמה גדר הגבול בין ישראל לסיני", **גלובס**, 4.12.2013.
- 6 רשות האוכלוסין וההגירה, "נתוני זרים בישראל", ינואר 2014, זמין באתר הממשלה.
- 7 רשות האוכלוסין וההגירה, "נתוני זרים בישראל", ינואר 2015, זמין באתר הממשלה.
- 8 רשות האוכלוסין וההגירה, נתוני זרים בישראל, מהדורה מסכמת לשנת 2024, אפריל 2025. זמין באתר הממשלה.
- 9 "דוח: 1 מ"ר ילדים בת"א – בן למהגרים", **N12**, 19.3.2014.
- 10 אור הלר ואחרים, "פצעים ועצורים במהומות מבקשי מקלט בת"א: אלימות חריגה", **רשת**, 13.9.2023.
- 11 המרכז למדיניות הגירה ישראלית, "פשעת מסתננים בישראל", מרץ 2019. זמין במרשתת.
- 12 המרכז למדיניות הגירה ישראלית, "מתווה להתמודדות עם סוגיית המסתננים", 2019.
- 13 עקיבא ביגמן, "ההסתננויות מירדן זינקו פי עשרה בשנה", **ישראל היום**, 19.3.2021.
- 14 קלמן ליבסקינד, "חשיפה: הנתונים המדהימים על כניסת מסתננים מגבול ירדן הפרוץ לרווחה", **מעריב**, 9.8.2024.
- 15 רשות האוכלוסין וההגירה, "בהתאם לפסק הדין בבג"ץ 4630/17 ו-7552/17 מפורסמת בזאת רשימת מבקשי מקלט יוצאי חבל דרפור, הרי הנובה והנילוס הכחול הזכאים לקבל רישיון 5/א מכוח פסק דין טאנאל", 26.12.2021, אתר הממשלה.